

СИГУРНОСТ И КОНКУРЕНТНОСПОСОБНОСТ

Мария Славова-Ночева

mslavovanocheva@abv.bg

*Доцент, доктор, ВТУ „Тодор Каблешков” ул. „Гео Милев” № 158, 1574, София
БЪЛГАРИЯ*

***Резюме:** Изследването разглежда някои икономически аспекти на сигурността като сложно и многостранно понятие, нейната значимост за националната икономика като цяло, както и за фирмите и икономическите сектори. Публикацията представя специфична гледна точка по отношение на сигурността като мярка за жизнения стандарт, качеството на живот и конкурентноспособността, която е естествената основа на сигурността на икономиката и обществото.*

***Ключови думи:** сигурност, конкурентноспособност, конкурентни предимства, жизнен стандарт.*

СИГУРНОСТ И КОНКУРЕНТНОСПОСОБНОСТ

Сигурността в началото на XXI век е сериозно предизвикателство за човечеството. Глобалните процеси поставят много проблеми пред сигурността, която има значими страни и аспекти. Заплахите за сигурността в глобален аспект изискват обединените усилия на цялата международна научна общност за постигането на един мирен и сигурен свят.

1. Икономически аспекти на сигурността

Понятието сигурност е сложно и многоаспектно понятие. Трудността при неговото изясняване е свързана с множество гледни точки, от които може да бъде разгледана тази категория.

Най-често съдържанието на сигурността се свързва със състоянието на кризи и конфликти и произтичащите от тях рискове както и свобода на институционалните фактори и личните субекти на обществото да противодействат на нежеланите или смущаващи фактори.

Обществената сигурност е поле на отговорност и е от компетенция на публичния сектор и най-вече на политическата система и специализираните защитни организации, които са отговорни пред обществото за адекватността при вземането на мениджърски решения за заплахите, които пораждаат рискове за сигурността.

Нашата сигурност е свързана потенциално с рискове за причинените загуби. Поддържането на едно желано равнище на сигурност изисква определени разходи и има определена цена. От ресурсна гледна точка за обществото особено значение придобива въпросът за оценяване на разходите за поддържане на сигурността. Оценяването на реалните заплахи и поражения може да доведе до сериозни загуби. От друга страна, неоправданото изразходване на средства за сигурност ограничава възможностите за развитие на съответните човешки дейности. Тези крайни възможности поставят въпроса за формалното описание и оценка на сигурността,

поради което разходите за сигурност и отчетността им от отговорните институции са приемливи по точност.

Сигурността е едновременно обект на управление и благо, желано качество на околната среда и предмет на управлението. В условията на нарастваща нестабилност сигурността се превръща в особено важна цел за личността, бизнеса, публичния сектор и обществото като цяло.

Понятието „сигурност” е един от най-често употребяваните термини в нашата съвременност. Самото понятие „сигурност” се определя по различни начини:

Джон Стюарт Мил дефинира сигурността като интерес от висш порядък, задължаващ към защита на това, което е необходимо за благосъстоянието на гражданите на държавата.

За академик Благовест Сендов сигурността е предвидимост. „Да можем да предвидим какво ще се случи. Ако не можем да предвидим какво ще се случи, колкото и лошо да е то, ние имаме някаква несигурност, защото можем да вземем определени мерки.” За проф. Иван Николов „сигурността е равновесие”.

Употребата на понятието икономическа сигурност като важен компонент в комплексната сигурност е използвано за пръв път през 1971 г. от Министерството на външната търговия и промишлеността на Япония като израз на зависимостта на вътрешно-икономическия растеж от международните отношения. По-широко разпространение този термин получи през 80-те години на XX век, в контекста на глобализацията и международната сигурност, макар че неговата употреба неумолимо се налага в практиката. В научната литература обаче все още не е изяснен достатъчно.

Проблемът за икономическата сигурност винаги е произтичал от необходимостта за икономически растеж на всяка степен от развитието на обществото. Гарантирането на икономическата сигурност е една от най-главните функции на държавата. Този проблем е сравнително нов. От гледна точка на икономическото развитие и конкурентноспособността на икономиката той също е непълно изследван проблем.

В условията на кризисен преход необходимостта от търсенето на пътища за икономическа стабилизация, се основава на определена стратегия за развитието на стопанството в областта на структурната, индустриалната, финансовата и външно-търговската политика на страната.

Широко разпространено на Запад е виждането, според което икономическата сигурност се разглежда като осигуряване жизнеспособността на националната икономика в условията на икономическа, отраслева, национална, регионална и световна криза.

През последното десетилетие, характеризиращо се като период на дълбоки структурни промени в стопанствата на развитите държави, понятието икономическа сигурност беше допълнено с такъв фактор като гарантиране на конкурентноспособност на националната икономика или на нейните водещи отрасли в световното икономическо пространство. Това се налага от факта, че все повече изследователи стигат до извода, че именно конкурентноспособността е най-обективният и интегрален критерий за жизнеспособност на пазарната икономика.

Изясняването на същността на икономическата сигурност е необходимо за да се изследва нейната връзка с понятията „развитие” и „устойчивост”. Развитието е един от компонентите на икономическата сигурност. Ако икономиката не се развива, то рязко се ограничават възможностите за нейното оцеляване, а също за приспособимост към вътрешни и външни заплахи. Развитието е важен атрибут на икономическата сигурност, тъй като чрез него стопанската система може да се усъвършенства в съответствие с промените и да отговаря на предизвикателствата на външната среда. Устойчивостта на икономиката отразява трайността и надеждността на нейните елементи, на хоризонталните и вертикалните връзки вътре в стопанската система. Колкото по-устойчива е икономическата система, толкова по-жизнеспособна е икономиката, а следователно и оценката за нейната сигурност ще бъде по-висока.

За това икономическата сигурност все повече се превръща в компонент на стабилността на държавата. Тя има сложна структура и най-общо следните елементи: първо, това е икономическата независимост; второ, стабилност и устойчивост на стопанската система; трето, способност за саморазвитие и усъвършенстване.

На тази основа икономическата сигурност може да се разглежда като съвкупност от условия и фактори за гарантиране на независимост, устойчивост и стабилност на националната икономика, на нейните сектори и дейности, както и способността им към постоянно обновяване и самоусъвършенстване.

Според една част от специалистите икономическата сигурност трябва да отговаря на две условия: първо, запазване на икономическата самостоятелност на страната и способност за вземане на решения в съответствие със собствените интереси; второ, възможността да се запази постигнатото жизнено равнище на населението и впоследствие то да се повишава.

Заедно с това икономическата сигурност може да бъде определена като устойчивост на националната икономическа система към ендегенните или екзогенни шокове с икономически или политикономически произход, проявяващ се в нейната способност да неутрализира източници на заплахи и да минимализира щетите, нанесени вследствие на реални въздействия от икономически характер.

2. Една друга гледна точка за сигурността и конкурентноспособността

В съвременния глобален свят сигурността има важно място и значимост както за икономиката като цяло, така и за секторите и фирмите в националната икономика. Тя е измерение на жизнения стандарт и качеството на живот.

Един от най-цитираните автори, лауреатът на Нобелова награда по икономика (2001 г.) Джоузеф Стиглиц пише, че „...Едно от важните измерения на общественото благополучие е сигурността. Стандартът на живот на повечето американци и усещането им за благополучие са се влошили повече, отколкото националната статистика на доходите („междинен доход на домакинствата“) би могла да подсказва, отчасти именно заради несигурността...”

Сигурността е едно от най-често употребяваните понятия. Няма явление, отношение, процес, дейност, които да не съдържат в себе си като свой съществен и градивен елемент сигурността. Поради това наличието на ясни представи за сигурността е важно условие за правилно осмисляне на проблематиката, концепцията и политиката за сигурност.

Понятието „сигурност“ може да се употреби за която и да е човешка практика, за която и да е сфера на обществените отношения. Това показва, че сигурността е понятие с определено широка употреба и много широк обхват.

Сигурността възниква като потребност на различни неща по различни поводи поради което нейното дефиниране е на базата на различни критерии. В съответствие с критерия „форма на сигурността“ тя бива: индивидуална и колективна; в съответствие с критерия „външни и вътрешни обществени отношения“ тя бива: международна и вътрешна.

Сигурността най-вече има различни страни, аспекти и значения. Тя има политически, икономически, социален, хуманитарен, юридически и екологически аспект. Нивата на сигурността са: лична сигурност, сигурност на равнището на групата, сигурност на държавата, регионална сигурност, световна сигурност. Това разделение е условно, но то дава възможност да се обясни и да се възприеме сигурността в нейната сложност и всеобхватност.

Сигурността има многоаспектен характер. Според нас тя е система, процес, комплекс от условия, които осигуряват защита на личността, обществото и държавата при повишаване качеството на живот, на жизнения стандарт, на социалното и здравното осигуряване, създаващи условия и предпоставки за осъществяването на разнообразните жизнени дейности на човека в различните сфери на обществото: икономика, бизнес, транспорт, туризъм, екология и др.

Сигурността в съвременните условия все повече се превръща в измерение на обществено благополучие – сигурност за здраве, за по-добро образование, за качество на живот и др.

„По-голямата сигурност – може дори косвено да насърчи растежа – пише също Джоузеф Стиглиц – тя позволява на хората да поемат по-големи рискове, като знаят, че ако нещата не потръгнат, както са се надявали, разполагат с определено ниво на социална защита. Програмите за подпомагане на преминаването от една работа на друга гарантират, че ще използват по-добре един от най-важните ни ресурси – талантливите хора. Подобни мерки за социална защита имат икономическо измерение – ако работниците се чувстват по-сигурни, те по-малко ще настояват за протекционизъм. По този начин социалната закрила без протекционизъм би могла да

допринесе за едно по- динамично общество. А една по-динамична икономика и общество - със съответстващата степен на социална закрила - може да гарантира по-голяма удовлетвореност както на работниците, така и на потребителите.”

За това проблемите за сигурността, благосъстоянието, качеството на живот и конкурентноспособността се решават успоредно с конструирането на система от индикатори които да измерват и да отчитат социалните промени.

Развитието на националната конкурентна икономика предполага необходимостта от постигането на висок икономически растеж като фактор за намаляване огромните различия със средноевропейските равнища на доходите на населението в страните, на основата на по-голяма част от трудоспособното население в създаването на блага, както и в тяхното потребление. Конкурентноспособността, която е толкова необходима за българската икономика би следвало да е резултат от по-висока производителност на труда в т. ч. и на човешкия фактор. Другият кръг от въпроси е с какви ресурси, с какво качество на човешки ресурси ще се разчита за конкурентноспособни производства и висока производителност.

Икономическото развитие, което е важна предпоставка за конкурентноспособност и сигурност у нас се оценява главно с равнището и темповете на развитие на БВП, а за сравнение с други страни с БВП на човек от населението в стандарта на покупателна способност /СПС/ в долари и по-рядко в евро.

Съгласно експресни данни на Евростат за 2010 г. индексът на физическия обем на БВП на човек от населението у нас 43,4, най-ниския в ЕС – 27. За сравнение в Австрия е 125,5, Германия – 118,5, Гърция – 88,9, Испания – 101,2, Полша – 62,3, Словения – 74,0, Словакия – 87,1, Унгария – 64,1, Чехия – 79,7, Швеция – 123,1 и др. Освен това БВП на човек от населението /в лева/ през 2010 г. за България е 9362 лв. при 6411 през 2006 г.

През последните 10-15 години се търсят по-точни измерители в икономиката и измерители за стандарта на живот, тъй като БВП на човек от населението по покупателна способност се оказва недостатъчен и неточен, за да се измери и оцени производителната реализация, създадените възможности за участие и развитие в достиженията на икономиката и на обществото като цяло.

В разработките на ООН по отношение на концепциите за устойчиво икономическо и социално развитие се предлага Индекс за развитие на човешкия потенциал като най-синтезиран измерител, който включва не само БВП на човек от населението по покупателна способност (СПС), но и развитието и равнището на образование, продължителността на живота и други /около 200/ показатели за оценка на икономическото развитие и промените в благосъстоянието на населението в 183 страни на света.

Освен това се акцентира твърде много на социалните измерения в развитието на икономиката и обществото, на възможностите за участие на всички желаещи както в производството, така и в разпределението на създадените богатства. По този начин непосредствено се очертават и представят икономическите цели, стратегии и политики за хората, за тяхното участие и се вижда по-добре смисълът от развитие на процесите на глобализацията, интеграцията, образованието и др.

В условията на интензивно протичащите процеси на глобализация Европейският съюз прие следните взаимно свързани цели: Ускорен и стабилен икономически растеж на основата на икономиката основана на знанието и на образованието; постигане на по-пълно и качествено знание и образование; постигане на качествена заетост, осигуряване на социална сигурност и кохезия; Участие на всички в развитието, създаването и използването на икономическото богатство. И като цяло развитие на социална и солидарна икономика, на икономика за хората.

Стабилният икономически растеж, и на тази основа по-висока конкурентноспособност, политика на пълна заетост, по-добро образование са факторите които реално могат да повишат благосъстоянието, качеството на труда и социалната кохезия на обществото.

Сред най-сериозните предизвикателства в България в този аспект стои проблема за по-нататъшното реструктуриране на производството, което трябва да осигури повишаване на заетостта в производства и дейности, основаващи се на нови информационни и комуникационни технологии, нови форми на туризъм и услуги, строителство на инфраструктурни обекти и др.

Предпоставка за това е производителността на труда, конкуренцията и конкурентноспособността на бизнеса. Конкурентните ни предимства по отношение на конкурентноспособността според анализите и изследванията представени в Доклада на Световния икономически форум в Давос от последното издание 2011 год. са по-добри в следните четири области:

- Образование и квалификация – по този показател България се премества от 58 на 57 място. Страната ни има по-добри позиции в обучението по математика, интернет и др. Все повече се влошават обаче оценките за цялостното качество на образованието;
- Финансови пазари – в тази област страната ни се предвижда от 91-во на 75-то място. Това се дължи на подобрената финансова стабилност и ниския бюджетен дефицит;
- Институции: В тази област страната ни се изкачва с 4 позиции нагоре. Това се дължи на по-доброто партньорство с бизнеса и опита на правителството да провежда по-прозрачна политика;
- Ефективност на пазара - тук сме на 58 място вместо на 56. Положително се оценяват гъвкавостта на пазара на труда, облекчената практика по наемане и освобождаване на работници. Ниска е обаче производителността на труда, сътрудничеството между работодатели и служители и др.

По-зле сме отпреди по отношение рейтинга на конкурентноспособността за макроикономическата среда, технологична готовност, инфраструктура, ефективност на стоковите пазари, иновации, развитие на бизнеса.

България от 71-ва позиция сега е на 74 позиция в глобалната конкурентноспособност сред 142 икономики в света. След нас остава само Румъния, която от 67-а позиция е на 77-а позиция. Поради дълговата криза Гърция се срива драматично и е на 90-то място.

Според Доклада на Световния икономически форум българските компании имат най-сериозни затруднения в липсата на адекватна политика за квалификация и преквалификация на човешките ресурси неефективен маркетинг и ниско качество на мениджмънта.

Тези и други предизвикателства пред конкурентноспособността у нас са естествена основа за икономическата и социална сигурност и развитие.

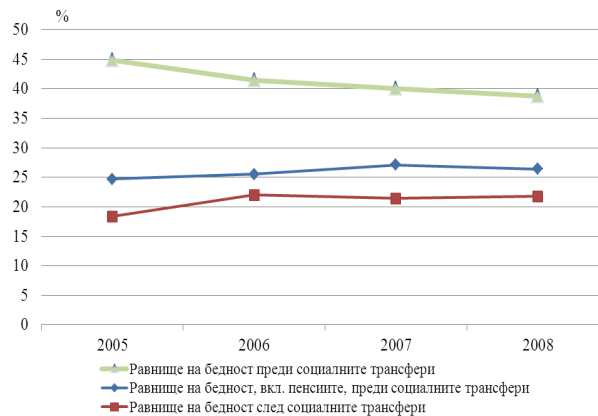
За крещящата необходимост от увеличаване на доходите, за намаляване различията с другите страни на ЕС и по отношение коефициента на бедност са необходими безспорно високи темпове на икономически растеж. По последни данни коефициентът на бедност през 2008 г. преди социалните трансфери е: 38,8 при 44,9 през 2005 г., след социалните трансфери е 21,8 през 2010 г., а 18,4 през 2005 г. (вж. табл. № 1 и графика)

Таблица 1

**Дял на лицата, изложени на риск от бедност
(преди всички и вкл. социалните трансфери)**

Показатели	(Проценти)			
	2005	2006	2007	2008
Равнище на бедност преди социалните трансфери	44,9	41,4	40,0	38,8
Равнище на бедност, вкл. пенсиите, преди социалните трансфери	24,7	25,5	27,1	26,4
Равнище на бедност след социалните трансфери	18,4	22,0	21,4	21,8

Източник: Национален статистически институт, Статистика на доходите и условията на живот.

Източник: НСИ, Статистика на доходите и условията на живот

За праг на бедността се приема нормативът на Евростат – 60% от медианния еквивалентен доход. Въз основа на тези изходни положения е установено, че бедните в България са повече от 1,1 -1,2 млн. души, което е повече от 15% от населението.

Освен това относителния дял на бедните по икономическа активност бележи устойчива тенденция на нарастване през годините изследвани в НСИ при всички посочени групи – заети, безработни, пенсионери и др. (вж. табл. № 2)

Относителен дял на бедните по икономическа активност

Таблица 2

икономическа активност	2005	2006	2007	2008
Заети	5.4	5.8	7.5	7.4
Безработни	47.7	55.9	55.0	52.2
Пенсионери	18.3	23.6	31.7	36.5
Други неактивни	16.9	19.3	24.0	24.0

Източник: НСИ

Освен посочените по-горе тенденции за бедността, диференциацията на бедни и богати се задълбочава. Обезпокоителното е това, че у нас нарастването на доходите не следва нарастването на цените. Очакването, че заплатите респективно доходите, динамично ще нарастват след приемането ни в ЕС, не е реалистично. Би могло да е реалистично, само ако нарастването на БВП на глава от населението е по- динамично от динамиката на цените.

Европейското равнище на цените е реалност на българския пазар, който е съставна част от единния пазар. Нарастването на доходите и благосъстоянието у нас си остава детерминирано от ефективността в националното стопанство, от динамиката на БВП на глава от населението и от икономическото богатство, което ще създава българското национално стопанство.

В тази посока в приетите европейски документи се акцентира на европейския социален модел и режима за социална защита насочен към подобряване на заетостта и по-голяма социална кохезия. На тази основа трябва да се осъществи преходът към икономика на знанието.

Освен това възможностите за по-висока конкурентноспособност и респективно за икономически растеж на икономиката и за конкуриране на фирми от други страни, трябва да се търсят в разполагаемите ресурси: човешки, инвестиционни и капиталови активи и на тази основа – качество, развитие и възможности за по-висока производителност и ефективност.

* * *

Видно е, че без динамично конкурентноспособно и ефективно производство няма шанс да се изравним с европейските страни по икономическо богатство и благосъстояние. Това е според нас икономическата логика за сигурност на българите.

За да се постигне това безспорно пред нас стоят сериозни предизвикателства по отношение на производителността, конкуренцията на националното производство, конкуренцията на знаещи и можещи, за по-висока конкурентноспособност и икономически растеж, за ролята на човешкия фактор в овладяване на тези предизвикателства.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Алексеева, Татьяна, Дилема безопасности: американский вариант – Пол Инс, 1993.
- [2]. Ruzal Barry, People, States And Fear An Agenda For International Security.
- [3]. Слатински Н., Измерения на сигурността, С, 2000.
- [4]. Стиглиц Джоузеф, Свободно падане, Изд.къща „Инфо-Дар” ЕООД, С., 2010.
- [5]. Стоянов В. Богатство и благосъстояние, С., Галик, 2007.
- [6]. The Global Competitiveness Report, 2010-2011.
- [7]. Евростат.
- [8]. Статистически справочник НСИ, С., 2011.

SECURITY AND COMPETITIVENESS

Maria Slavova-Nocheva,

Assoc. Prof. PhD, Todor Kableshkov University of Transport, Sofia
BULGARIA

Key words: *security, competitiveness, competitive advantages, standard of living*

Abstract: *The study treats some economic aspects of security as complex and multifaceted concept, its significance for national economy as well as for firms and economic sectors within it. The paper presents a specific point of view on security as measure of standard of living, quality of life and competitiveness, being natural foundation of security of economy and society.*